

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРІОДИЗАЦІЮ ІСТОРІЇ АРХЕОГРАФІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

Південна Україна у XIX – на початку XX століття у нашому розумінні макрорегіон, що включає територію сучасної України у межах тодішніх Херсонської, Таврійської, Катеринославської губерній та Бессарабської області (губернії). Він відрізнявся від інших регіонів у всіх сферах – від соціально-економічних до культурних процесів (включаючи й історіографічний процес) Періодизаційної схеми, а разом з тим і загальної картини становлення і розвитку археології (як складової історіографічного процесу) на півдні України – як цілеспрямованої діяльності науковців щодо пошуку, опису і публікації історичних джерел – на сьогодні ще не було створено. Пов'язано це з кількома обставинами. Насамперед варто враховувати, що археологія є досить молодого спеціальною історичною дисципліною. Відомий російський дослідник Євгеній Добрушкін слушно вважає, що археологія як особлива галузь наукової роботи сформувалась в Російській імперії приблизно у другій чверті XIX ст. Перетворення ж її у самостійну наукову дисципліну можна віднести або до межі XIX–XX ст., або до початку минулого століття¹. Внаслідок цього сьогодні, на думку дніпропетровського історика Олега Журби, перед дослідником історії археології стоїть дилема: вивчати археологічну реальність (пошук, збирання, збереження, опрацювання, ретроспективна публікація історичних джерел) чи розвиток історії теорії археології (відрефлексована археологічна реальність), що як наукова дисципліна на початку XX ст. остаточно виокремилася від археології, бібліографії і архівної справи². Ця формула ілюструє розбіжність між «широким» і «вузьким» тлумаченням археології, яка ставала протягом останнього півстоліття предметом кількох дискусій російських і українських науковців.

¹ Добрушкін Е.М. Основы археологии. Учебное пособие. – М., 1992. – С. 7.

² Журба О. Спроба обрентувати моделі дослідження процесу формування української національної археології // Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. Доповіді та повідомлення. Історія. – Частина I. – Одеса. – К. – Л., 1999. – С. 381-382.

Спроби дати узагальнюючу картину розвитку археографії в Росії та Україні розпочались лише у середині ХХ ст.³ Серед українських дослідників найбільше доклав зусиль в цій царині Борис Ватуля, який у 1952 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Розвиток археографії на Україні в ХІХ і на початку ХХ ст.». Перший розділ автор присвятив висвітленню виникнення і діяльності установ, які займались виданням джерел з історії України. Серед них стисло розглянуто доробок Одеського товариства історії і старожитностей та губернських вчених архівних комісій – Катеринославської і Таврійської⁴. Відтоді і до 90-х рр. минулого століття питання історії археографії на півдні України досліджувались вельми скромно.

Для прибічників «широкого» розуміння археографії складність полягає і в тому, що у «дотеоретичну» добу вона розвивалась у комплексі з іншими спеціальними історичними дисциплінами джерелознавчого циклу. Ця друга обставина вимагає особливо враховувати основні тенденції у розвитку історичної науки. Але ситуація ускладнюється відсутністю загальноприйнятих (або кількох домінуючих) періодизаційних схем загальноукраїнського чи загальноімперського масштабу.

Третя обставина полягає в тому, що південь України не належав до регіонів, де торувалися магістральні шляхи розвитку історичної науки (принаймні це стосується археографії). Тому не всі критерії, застосовувані до розвитку центральних осередків науки можуть бути використані для характеристики процесів на периферії.

З огляду на все наведене вище, під час створення періодизації історії археографії на півдні України варто спиратися на загальні тенденції розвитку історичної науки, враховуючи, по-перше, особливості археографії як спеціальної історичної дисципліни, а по-друге – особливості регіону, в якому цей процес відбувався.

Стрижнем даної періодизації є процес інституціалізації

³ Ватуля Б. С. Развитие археологии на Украине в XIX и начале XX веков / Дис. на соиск. уч. степ. канд. ист. наук. – К., 1952. – С. 67-69, 93-101.

⁴ Софинов П. Г. Из истории русской дореволюционной археологии. – М., 1957. – 156 с. Корнева И. И., Тальман Е. М., Эпштейн Д. М. История археологии в дореволюционной России. Учебное пособие. – М., 1969. – 227 с.; Эпштейн Д. М. История археологии дореволюционной России. Период феодализма. Учебное пособие. – М., 1977. – 84 с.; Эпштейн Д. М. История археологии дореволюционной России. Период капитализма. – М., 1979. – 88 с.

археографічної діяльності. Ця тенденція притаманна і основним археографічним центрам. Так, зокрема, відбулось і в Російській імперії, де становлення археографії пов'язується з виникненням Петербурзької археографічної комісії. Те саме спостерігається і в Україні, де вирішальним чинником цього процесу стало заснування Київської археографічної комісії. Адже археографічна діяльність майже завжди вимагає, особливо польовий її напрямок, колективних зусиль науковців. Не випадково, що всі автори, які намагались створити синтетичну картину розвитку археографії, будували свої твори у вигляді послідовного викладу діяльності різноманітних установ, які займались евристичною, камеральною та едиційною роботою.

Початковий період – становлення археографії у регіоні – вкладається у межі другої чверті ХІХ ст. Середина того століття є рубіжною у розвитку української історіографії для вітчизняних науковців уже протягом кількох останніх десятиліть.

Основною статті є текст:

Хмарський В. М. До питання про періодизацію історії археографії на півдні України (ХІХ – початок ХХ ст.) / В. М. Хмарський // Наукові записки Ін-ту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського : зб. праць молодих вчених та аспірантів. – К., 2005. – Т. 11. – С. 330-344.